

Een piraat in het klooster

Het fotografiemuseum van Charleroi huist in een voormalig karmelietenklooster en ademt daarom een bijzondere sfeer uit. De eigentijdse inkleding zorgt voor contrast, zonder aan het oorspronkelijke afbreuk te doen. Laat in die ruimten een tentoonstelling plaatsvinden van de Antwerpenaar Leo Dohmen, de man die zijn vrienden als 'De Piraat' aansprak en het is vuurwerk verzekerd.

EEN VRIJBUITER?

De grote overzichtstentoonstelling *Het Surrealisme in België* in het BAM te Bergen, een tweetal jaar terug, had het al duidelijk gemaakt: Leo Dohmen (1929 – 1999) was niet zo maar een epigoon in het surrealistisch avontuur. Zijn werk telde mee, al deed hij er alles aan om niet au sérieux genomen te worden.

Zijn verschijning kon je van alles laten veronderstellen: levensgenieter, womanizer, cynicus of grappenmaker, kunsthandelaar – al dan niet onder pseudoniem - en later nog beeldend kunstenaar. Grote theorieën schuwde hij niet, krasse uitspraken of schuine moppen evenmin. Hij kon een stevig glas verzetten. Een viriele sigaar deed hem stralen, net als een goed verkoopbaar schilderij. Zijn breedste smile kwam te voorschijn bij het evoceren van een arrestatie wegens pornografie. Een vrijbuiters, een piraat dus, maar veel meer dan dat.

Achteraf bekeken blijkt hij de surrealistische fotografie met een aantal stevige iconen te hebben verrijkt; maar uitgerekend daarover hebben wij hem nooit horen opschepen. Evenmin over de rel die Marcel Mariën rond René Magritte uitlokte en waarin hij tot over de oren betrokken was. Het deed niet enkel het surrealistisch wereldje op zijn grondvesten daveren, maar beroerde de kunstscène tot ver over de grenzen.

BRAVO MAGRITTE!

Wat was er gebeurd? Op de vernissage van een overzichtstentoonstelling van René Magritte in het Casino van Knokke tijdens de zomer van 1962 deed een vlugschrift de ronde waarin de kunstenaar een groot rabat op al zijn kunstwerken aankondigde, zagezegd om de speculanten voor te zijn en iedereen in staat te stellen zijn werk tegen een schappelijk prijsje in huis te halen. De surrealisten, André Breton op kop, juichten het initiatief toe, de kunstverzamelaars waren geschokt en vreesden een ontwaarding van hun collecties. Magritte was razend. Hij had de komende maanden de handen vol om iedereen duidelijk te maken dat hij het slachtoffer was geweest van een wansmakelijke grap en dat hij er zeker niet aan dacht zijn werk tegen dumpingprijs te verkopen.

Alsof het in scène was gezet, was het de toenmalige Minister van Justitie die Magritte het pamflet onder de neus duwde en hem ook nog voor zijn moedig initiatief felici-

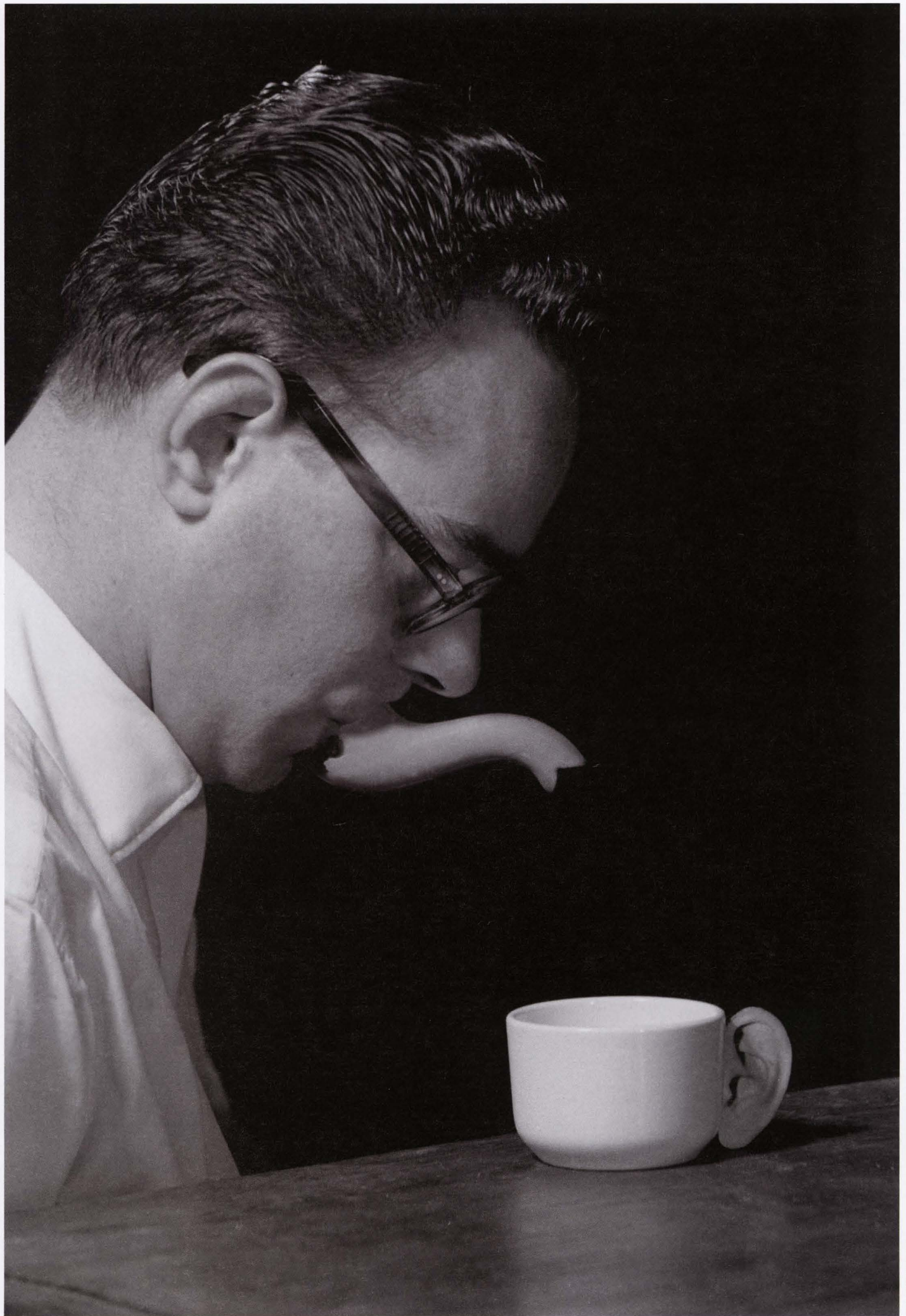
© Mireille Dohmen Sabam Belgium 2009

Links
Leo Dohmen & Paul Mariën,
La grande baisse, 1962

Rechts
Leo Dohmen
L'ambitieuse, 1956

Leo Dohmen
La pornographie, 1955

© Mireille Dohmen

teerde. Hij zag duidelijk geen graten in de fotomontage bovenaan het document: een bankbriefje van honderd frank waarin het hoofd van Leopold de Eerste door dat van Magritte vervangen was, in feite een regelrecht geval van valsmunterij. Het werd bovendien als een collage van Magritte voorgesteld met de veelzeggende titel: *Les Travaux forcés*, een ondubbelzinnige verwijzing naar de straf die op valsmunterij staat.

De stunt van Marcel Mariën was een succes over heel de lijn. Vandaag nog is *Grande Baisse* één van de meest spraakmakende surrealistische pamfletten ooit. De blikvanger ervan is uiteraard het hoofd van Magritte op een bankbiljet. De fotomontage was het werk van Leo Dohmen.

FOTOGRAAF MET TECHNISCHE BAGAGE

Leo Dohmen bedient zich van een vereenvoudigd idioom dat hij met grote zorg opbouwt. Zijn oeuvre is zeker niet omvangrijk en is gegroeid uit liefde voor fotografie zoals die in de modale fotoclub beoefend wordt. Maar Dohmen ontgroeit het amateurisme en slaat een experimentele weg in. Zijn grote voorbeelden zijn internationale wegbereiders zoals Man Ray, maar het Antwerps klimaat zit ook wel mee. De fotomontage wordt er druk beoefend, door onder meer Paul Joostens, Georges Mariën (geen familie van Marcel Mariën), Robert Geenens.

Maar het is de kennismaking met Marcel Mariën die hem definitief in surrealistisch vaarwater brengt. Artistiek vullen de twee elkaar goed aan. Dohmen portretteert Mariën in een aantal surrealistische situaties die aanleunen bij hetgeen deze laatste in de jaren veertig al beproefd had. Mariën had zichzelf gefotografeerd als een armloze pianist. Dohmen toont hem als een lezer met rijlaarzen in plaats van armen, of als iemand die met een nijptang letters uit een boek pro-

Leo Dohmen
Les vases communicants, 1956

beert te verwijderen, of schuilend onder een regenscherm voor een neerslag van geld.

De surrealistische provocatie rendeert maximaal dankzij een sterke visuele prikkel. In die context is de opeenstapeling van effecten dodelijk en dat heeft Dohmen zeer goed begrepen. Hij legt de klemtoon op een minimale ingreep. Wat gaat er in ons om wanneer het schaamhaar van de geliefde een getijgerde textuur blijkt te hebben? De flitslamp een brandende kaars blijkt te zijn? Het meisje, net als bij Magritte, een zebra's huid heeft? Een close-up brengt onze vastgeroeste waarnemingspatronen in de war. Een mond is een readymade, een tepel een kosmische verschijning. André Breton hield veel van *L'Ambitieuse*: een frontaal portret van een glimlachend meisje. Maar de kunstenaar heeft de lachende mond omgekeerd en die kleine ingreep brengt ons van de wijs. Wat een kortsluiting! Net wat het surrealisme beoogt.

Het kan nog eenvoudiger: een dode witte muis, geklemd in een val. Deze keer geen ingreep, maar juist de titelvoering maakt het beeld uitdagend: *Marcinelle*, gedateerd 1956.

FOTOGRAFIE EN SURREALISME

Het werk van Leo Dohmen is aanvankelijk op erg discrete wijze verspreid, enkel via Marcel Mariën's tijdschrift *Les Lèvres nues* (tweede reeks). De bekendheid groeit stilaan op het ogenblik dat het surrealisme een afstervend fenomeen wordt, tot een gewillig studieobject verwordt.

Dan blijkt dat het surrealisme in België slechts een handjevol degelijke fotografen gekend heeft. Onder hen een aantal betere amateurs, zoals René Magritte, Marcel Mariën of Georges Thiry; de eerste twee met uitmuntende en hoogst surrealistische visuele vondsten, de laatste met een hele reeks portretten van de groepsleden en andere kunstenaars

18/10 - 20/12/2009

[MIDDELHEIMMUSEUM]

Middelheimlaan 61 | 2020 Antwerpen

CAMIEL VAN BREEDAM

7² x 2

© Roland Minnaert

Vlnr Gilbert Senecaut,
Leo Dohmen, R. Leichspar,
Marcel Mariën tijdens de
opname van 'L'imitation
du cinéma' van Marcel
Mariën, 1959

PRIVÉVERZAMELING

en een alsnog onuitgegeven collectie foto's van prostituees, een Brusselse tegenhanger van de Storyville reeks van de Amerikaan E. J. Bellocq. Technisch moeten zij het afleggen tegen mannen van het vak: Raoul Ubac, Marcel Lefrancq en Leo Dohmen. Hun vernieuwende beelden stoulen op middelen die aan de fotografie zelf ontleend worden. Zo-doende kan de visuele vondst ten volle renderen.

SCHANDAAL OM EEN FILM

Voor Marcel Mariëns schandaalfilm *L'imitation du Cinéma* staat Leo Dohmen in voor de setfotografie, hij is tevens coproductent. De surrealistische humor is alom tegenwoordig, zo ook het antiklerikalisme. Het jaartal is 1959. Het schandaal in het preconiliaire België is enorm. De film wordt het doelwit van een hevige perscampagne. De censuur treedt op en, ultieme bekroning, in Frankrijk wordt het vertonen van de film helemaal verboden. In die context heeft niemand oog voor de uitstekende foto's die verondersteld waren de film promotioneel te ondersteunen. Een gemiste kans, want de bestaande foto's geven een juiste interpretatie van het scenario: bevreemdend, onwezenlijk, humoristisch en, waar nodig, hoogst erotisch. Een publicatie als fotoroman met de synopsis van Marcel Mariën zou het overwegen nog altijd waard zijn.

Het surrealisme is niet dood, maar ook niet meer springlevend. Tom Gutt, die de hoofdrol speelde in *L'imitation du Cinéma*, heeft tot de jongste eeuwwisseling de laatste gestructureerde surrealistische groep in ons land geleid, op de juiste wijze creativiteit aan provocatie parend (affiches VOTEZ SADE in volle verkiezingsstrijd). De ene actie slaagt beter dan de andere, maar de erfenis van het historisch surrealisme is zwaar te dragen. Daarom is het des te opmerkelijk dat schilder en collagekunstenaar Gilles Brenta op het bankbiljet met Magrittebeeldenaar van Leo Dohmen verder bouwt. Het hoofd van Magritte is vervangen door de schedel van een gorilla, het uniform van de Koning bleef onaangeroerd, zo ook de haardos van Magritte. Een collage binnen de collage. Maar Dohmens beeld behoort ondertussen tot het surrealistisch visueel patrimonium. Eén zaak maakt deze overzichtstentoonstelling duidelijk: 'De Piraat' zadelt ons op met enkele onvergetelijke beelden, subversief of dromerig, surrealisme van het zuiverste water. Die geest wil niet terug in de fles, nog lang niet.

Rik Sauwen

info

**Tentoonstelling
Copyright Leo Dohmen**

Nog tot 17 januari 2010
Open: dinsdag
t.e.m. zondag van
10 tot 18 uur
Gesloten: maandag
Musée de la
Photographie
Avenue Paul Pastur 11
6032 Charleroi
Tel. 071 43 58 10
www.museephoto.be

[MIDDELHEIMMUSEUM GENET DE STEUN VAN T

vzw Middelheim Prizmaters en Actiemusée & van Haagen, Agis, Gemeent. Museum, Akzo, Alfa, Ansa, Bank Octon, BASK, CMB, Deloitte, Dema, Ernst & Young, Gilm, ING, Inro.com, Leasinvest, Iba, Estafé, Quick, Reynaers, Travo, Umicare, Van Breda

Antwerpen
Cultuur, sport & jeugd

art
www.artantwerpen.be

Met steun van de
Vlaamse overheid

www.middelheimmuseum.be
03 828 13 50